

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU- HRVATSKI STUDIJI
FILOZOFSKI FAKULTET DRUŽBE ISUSOVE
Studij filozofije i religijske kulture

OSOBA-SUBJEKT

(prema djelu J. F. Donceel-a S.J. :
Philosophical Anthropology)

Seminarski rad iz kolegija:
Produbljena pitanja filozofske antropologije

Student: Darko Štaudinger
Profesor:p. Ivan Šestak

Zagreb 2005.

SAŽETAK

Rad je nastao prema djelu „*Philosophical Antropology*“ autora J.F. Donceela-a S.J. U radu se pokušava pronaći središte svih naših čina. Ta potraga započinje promatranjem odnosa prema bićima koje se, za čovjeka, mogu svrstati u bliže mu ili dalje objekte, a završava u točki samospoznavanja. Drugi dio rada promatra pojam osobe.

Uvod

Put koji je Donceel izabrao kao najbolji za svoju potragu za onom stvarnošću u čovjeku koja predstavlja podlogu kojoj se "dogadaju" svi osjeti, svi osjećaji; koja dijelove tijela doživljava upravo svojim jest onaj koji je inaugurirao Edmund Husserl, a nazivamo ga metodom fenomenološke redukcije. Potragu za tim središtem svih naših čina započeti ćemo s našim odnosom prema bićima koje možemo, što se čovjeka tiče, svrstati među bliže mu ili dalje objekte, a nadamo ju se završiti u točki u kojoj sami sebe spoznajemo, no ne kao objekt već kao subjekt. Pokušat ćemo dati odgovor na pitanje možemo li upoće spoznati svoje Ja kao subjekt, a ne samo kao objekt, i kakve je onda prirode to znanje koje imamo o sebi.

U drugom dijelu ovog rada pozabavit ćemo se pojmom osobe. Razumijevanje čovjeka kao osobe vrlo je težak zadatak i pretpostavlja prodiranje u središnju tajnu ljudskog bića. s ciljem stjecanja uvida u to što znači da je čovjek osoba pogledat ćemo što nam u nasljeđe ostavljaju klasična i moderna misao o čovjeku kao osobi.

1. U potrazi za subjektom

1.1. Fenomenološka metoda

U proučavanju čovjeka najbolje se poslužiti fenomenološkom metodom. U tom smislu treba zaboraviti svo naše od prije stečeno znanje točnije svo znanje koje se ne temelji na našem izravnom iskustvu nas samih. Ovu metodu razvio je poznati filozof i utemeljitelj fenomenologije Edmund Husserl, a nazvao ju je fenomenološkom redukcijom. Na ovaj način mi se vraćamo stvarima kakve one jesu u sebi, dakle promatramo sebe ne opterećujući vlastitu refleksiju nikakvim prije stečenim znanjima. No čak i dok promatramo sebe: svoje prste, nokte, kosu, iako smo svjesni da nam ti objekti pripadaju mnogo više nego npr. olovka u našoj ruci ipak smo uz to svjesni i da još na taj način nismo u potpunosti dodirnuli sebe. Dodirnuli smo ono što Strasser¹ naziva kvazi-objektima.

Kvazi objekti čine posebnu kategoriju objekata jer se nalaze na pola puta između objekta i subjekta. Postoje dvije vrste takvih objekata:

1. Prvu skupinu čine oni koji se nalaze u prostoru i međusobno su prostorno odijeljeni (prsti, ruke, kosa itd.).
2. Oni koji se nalaze u vremenu i vremenski prethode jedni drugima (osjećaji, dojmovi, porivi, snovi, maštanja, itd.).

Kvazi-objekti koji se nalaze u vremenu mnogo se više približavaju meni kao subjektu od prve skupine, ali ni oni se ne podudaraju sa mnom kao subjektom. Štoviše, mogu se odvojiti od njih, uzdignuti se iznad njih, nešto u meni ih može promatrati kao objekte, točnije kvazi-objekte. Ono u meni što je sposobno za ovakve radnje jest ono što i u svakodnevnom jeziku nazivamo Ja. Tim ja se ovaj rad želi pozabaviti. Gabriel Marcel² opisao je kvazi-objekte kao nešto što nam pripada i nešto što mi jesmo. Naravno da kvazi-objekte ne možemo opisti kao nešto što nam samo pripada jer nam je odmah, čim dođemo u dodir s njima, jasno da nam pripadaju na jedan poseban način. Čovjek od njih nije u potpunosti odvojen već su oni dio nas. Na neki način ipak su dio onog što nazivamo ja. Zbog toga Marcel i kaže da oni osim što nam pripadaju na neki način i jesu mi. Kvazi-objekti objekti konstituiraju naše tijelo, a za

¹ Radi se o pojmu koji Stephan Strasser uvodi u svom djelu: *Phenomenology and the human sciences*.

² Francuski filozof, dramatičar i kritičar. Jedan od najznačajnijih predstavnika tzv. "kršćanskog egzistencijalizma". [*Marcel Gabriel*. u: GRLIĆ, Danko. *Leksikon filozofa* (Zagreb, Naprijed 1982.) 263.].

njega kažemo upravo to: da nam pripada i da jest ja. U čovjeku ipak postoji nešto više, nešto više od tijela, neka "tajanstvena stvarnost" koja tijelo doživljava kao svoj kvazi-objekt. Ta stvarnost jest moj Ja, koji, u pravilu, svojih kvazi-objekata postaje svjestan samo posredno tj. kada mu ovi prouzroče bol ili neugodu. Ukoliko sve ono što u nama nije Ja nazovemo svijetom, možemo slobodno ustvrditi da je svijet u nama prisutan po kvazi-objektima. Ja treba tijelo po kojem bi se ukorijenilo u svijet pa se okružuje nizovima kvazi-objekata od kojih neki dopiru vrlo blizu samom njegovom središtu. Čak i kada Ja kao subjekt reflektira o sebi kao kvazi-objektu npr. kad broji prste u ogledalu ono zapravo ne reflektira kao pravi subjekt jer se i u takvoj refleksiji koristi objektima (zrcalo) i kvazi-objektima (oči, ruke...). Zbog toga u potrazi za čistim subjektom moramo tragati za aktivnošću u kojoj ja kao subjekt ne koristi nikakve objekte ni kvazi-objekte.

1.2. Može li se subjekt uopće spoznati kao subjekt?

Prvi problem koji nam se nameće na početku ovog razmatranja jest kako to subjekt istovremeno može biti i subjekt i objekt spoznaje? Prvo definirajmo što točno mislimo pod pojmom objekta. Objekt, u ovom kontekstu, nije neki predmet, neko biće, prostorno udaljeno od nas već je on predmet znanja. No, kao što to već znamo subjekt koji spoznaje postavlja se uvijek u odnos s objektom svoje spoznaje koji je vidno drugo od njega samog. Ono što inače smatramo znanjem pretpostavlja postojanje subjekta; koji spoznaje, i objekta; onog što se spoznaje. Mi ćemo se zapitati da li je nužno da znanje subjekta o njemu samom isto bude ovakve subjekt-objekt prirode ili je moguće da subjekt spoznaje sebe ne kao objekt već kao subjekt. Svi filozofi koji su odgovorili da je svako znanje isključivo subjekt-objekt prirode završili su u panteizmu.³ Pokušajmo zato zamisliti drugačiju vrstu znanja, koja će nam omogućiti da riješimo problem koji implicira ograničavanje znanja na ono koje je isključivo subjekt-objekt prirode. Ovakvo, nazovimo ga, savršeno znanje nije subjekt-objekt tipa već je objektno znanje izvedeni oblik znanja. Savršeno znanje je najviše moguće znanje koje u biti predstavlja jasnu samoprisutnost i samosvijest subjekta koji je svespoznajuć i svespoznatljiv u jednom i nedjeljivom sjaju Čistog Čina. Ukoliko to božansko znanje objasnimo i utemeljimo ovako , postaje jasno kako Bog može slobodno stvarati i kako on ne treba objekt

³ Panteizam je učenje da je sve bog, da svijet i bog nisu dva odijeljena bitka. [*Panteizam*. u:[ur.] FILIPOVIĆ, Vladimir. *Filozofijski rječnik* (Zagreb, Matica Hrvatska 1965)296.].

da bi stekao znanje o samom sebi već on jest znanje o samom sebi. Naravno, postojanje, i, ovakve vrste znanja ne rješava problem kako je moguće da subjekt istovremeno bude i objekt, jer mi ovdje pokušavamo riješiti problem vezan uz ljudsko, a ne božansko znanje. Već i samo iskustvo svakom čovjeku govori da da bi došao do svijesti o samome sebi treba to učiniti preko objekata. On ne posjeduje znanje o sebi kao Bog. No, mi tragamo za odgovorom na pitanje može li čovjek kao subjekt sebe spoznati kao subjekta, bez pomoći objekta.

Čovjek posjeduje određeno znanje o sebi, on posjeduje vlastiti ego, no valja naglasiti kako postoji više razina ega:

1. Materijalni ego jest čovjekovo tijelo kako ga je on sam svjestan i kako ga osjeća preko osjetila.
2. Socijalni ego je čovjek u svojoj ulozi i statusu.
3. Osobni ego predstavlja čovjeka sa njegovim individualnim psihičkim karakteristikama (inteligencija, dobro pamćenje, sklonost brizi, itd.).

Znanje o materijalnom egu javlja se na osjetnoj razini dok se znanje o druga dva javlja na intelektualnoj razini, a tiče se isključivo kvazi-objekata. Ono u čovjeku što posjeduje znanje o socijalnom i osobnom egu jest jedan dublji ego, neki spoznavalac koji spoznaje sve a da sam ne biva spoznat, bar ne u uobičajenom smislu riječi, jer da o njemu ne postoji nikakvo znanje ne bismo o njemu ni mogli razgovarati. Ovaj dublji ego naziva se na različite načine: primordijalni ego, čisti ego, čisti Ja.

1.3. Potraga za čistim subjektom

U potrazi za čistim Ja pokušat ćemo prodrijeti što dublje u sebe, ali ne niti introspekcijom niti dubinskom analizom već na jedan potpuno svakidašnji način-fenomenološki.

Kada gledamo drvo ili uživamo u glazbi činimo to sa sviješću da je to za nas na neki način rubno djelovanje, da naš čisti Ja u njemu sudjeluje samo indirektno uz pomoć kvazi-objekata. Ono što mi sada želimo jest doći do stanja koje će se podudarati sa našim čistim ja.

Ukoliko se prisjećamo prošlosti, razmišljamo o budućnosti, kada smo uzrujani ili preplašeni približavamo se mnogo bliže čistom ja nego što to činimo npr. promatrajući more, no ipak ga još ne dodirujemo. Ukoliko pak osjećamo temeljnu tjeskobu, ukoliko se utapamo u depresiji, prilazimo još malo bliže našem čistom Ja, no još je uvijek objekt naših misli pomalo udaljen od nas, još uvijek Mi nismo predmet mišljenja. No i ove osjećaje i stanja moguće je

preispitivati, dovoditi u pitanje, negirati, što znači izdignuti se iz njih. Dakle kako bi dodirnuli čisti Ja moramo zaroniti još malo dublje, moramo dodirnuti čine spoznaje i volje jer u samom činu spoznavanja i htijenja mi se podudaramo sa svojim Ja.

1.4. Ja, kao potvrđujuć i voljan, jesam čisti subjekt

Ovu tvrdnju dokazat ćemo na sljedeći način. Kada potvrđujem da p jest q ne mogu istovremeno tvrditi i da p nije q . Nakon izricanja tog suda možemo promijeniti iskaz i reći da p nije q , no dok god je naš iskaz mišljen, dok god je on upravo sada mišljena misao ili "potvrđujuće potvrđivanje" ne možemo ga mijenjati. Tek kada on postane prije mišljena misao ili u prošlosti mišljena misao možemo ga mijenjati. Upravo to "potvrđujuće potvrđivanje" jest spoznavatelj u meni u činu spoznavanja. Slična stvar se događa i u htijenju. Dok god odlučujem x ne mogu odlučiti $ne-x$. Naravno, nakon što taj moj voljni čin postane prošlost ja ga mogu mijenjati, ali tijekom samog čina to ne mogu. Ja, volja u činu htijenja, podudaram se sa samim sobom. Pokušajmo ovo podudaranje mene sa čistim Ja u činima suđenja i htijenja objasniti na još pokoji način. Ja se podudara sa Ja kada kažemo :ja znam nešto. Ja, iako ne obraćam pažnju na to da nešto znam ili spoznajem ipak to radim, neovisno o vlastitoj svijesti o obavljanju tog čina. Npr. Nogometnu utakmicu možemo gledati do te mjere njome zaokupljeni da nismo ni svjesni čina spoznavanja. No ako nas netko upita što smo radili zadnjih 45 min vrlo jasno ćemo mu odgovoriti: "Gledao sam utakmicu". Čisti Ja je uglavnom okrenut prema ljudima i objektima, a rjeđe prema vlastitim kvazi-objektima, a vrlo rijetko prema vlastitoj aktivnosti. No, iako je okrenut prema van ili napola prema unutra svjestan je svoje aktivnosti. Čak i ako nismo svjesni da znamo ili ako to niječemo, mi ipak to činimo. To znanje koje posjedujemo, a da ga ne moramo ni biti svjesni nazivamo implicitnim, netematskim znanjem. U trenutku kada ga postanemo svjesni ono postaje tematsko. Dodirnuvši spoznaju i htijenje došli smo do čistog, izvornog Ja. Ovo Ja po svom utemeljenju na neki način slični Bogu. Bog je subzistentna samointuicija samoga sebe. Čovjek s druge strane posjeduje određenu vrstu samointuicije ali ne kao Bog- vlastite naravi, već intuitivnu spoznaju aktivnosti vlastitog Ja kao njegove aktivnosti.

U činima potvrđivanja i htijenja čovjek dolazi u dodir sa najdubljim i najčišćim djelom sebe svojim čistim egom. Čovjek je u svom temelju biće spoznaje i htijenja, on je onaj koji spoznaje i ima volju. U materijalni je kozmos umetnut kroz koncentrične kružnice svojih kvazi-objekata. Čisti Ja je zapravo spoznajni i voljni dio mene, a ja sam, što god činio, uvijek

svjestan da upravo Ja činim te čine. Isti Ja upušta se u te čine i svjestan ih je i, dok se oni događaju, na djelu je upravo onaj najdublji dio čovjeka za kojim smo tragali.

1.5. Par prigovora

Iznesimo par prigovora tvrdnji da je onaj dio čovjeka koji spoznaje i ima volju najdublji i najintimniji dio čovjeka (čisti ja).

Prvi prigovor glasi ovako: ja ne samo da znam da znam da ja percipiram, osjećam itd. već ja znam i da Ja znam. Gdje je tu uopće razlika? Razlika leži u činjenici da su u aktivnost opažanja mojih osjećaja, prisjećanja, itd. zapravo uključene dvije aktivnosti: znanje o pripadanju tih činova baš meni i sami činovi. U ovom slučaju viša aktivnost (znanje o tome da ti činovi pripadaju baš meni) zahvaća nižu aktivnost (same čine). U drugom slučaju (u aktivnosti u kojoj ja znam da Ja znam) ista aktivnost zahvaća samu sebe.

Drugi prigovor svoj temelj pronalazi u snu. Naime, u duboku snu gubi se svjesnost. Ukoliko se temeljno Ja sastoji od te temeljne svjesnosti, a svijest se u snu potpuno gubi, slijedi da tijekom sna ja prestajem biti ja. Čisti ja koji se u biti sastoji od spoznaje i volje ne može djelovati bez nekih kvazi-objekata. Ono je kao izvor svijetlosti koji obasjava sve predmete ali sebe ne. Tu svijetlost ne vidimo izravno već samo po tome što predmete oko nas čini vidljivima. Kad bi ta svijetlost sjala u vakuumu postala bi potpuno nevidljiva za mene. Tako nešto se događa i u snu. Vakuum nije u svakom razdoblju potpun, pa tako postoje razdoblja polusna u kojima Ja još uvijek može spoznavati i htjeti. Konačno kada nastupi razdoblje najdubljeg sna Ja više nema što rasvijetljivati , ono više ne može reflektirati jer više nema o čemu reflektirati.

1.6. Kako spoznajemo čisti Ja

Čak i primijenivši fenomenološku redukciju ipak nismo uspjeli doći do čistog Ja, do onog što spoznaje već ga samo možemo dohvatiti kao objekt. Kad bi do njega mogli doći bez objekata koji posreduju našu spoznaju o našem Ja tada za postizanje samosvijesti ne bi ni trebali nikakve objekte ili kvazi-objekte već bi bili stalno svjesni. Nasuprot tome u nama se tijekom spoznavanja i htijenja javlja svijest o tim činovima ali ne i o tome tko kroz njih djeluje. Subjekt, izvor ovih djelatnosti ostaje nespoznat. Na spoznajemo ga kao objekt čak ni

pomoću intuitivne spoznaje naših temeljnih čina⁴ kao naših. Najviše što mu se možemo približiti jest znanjem o smjeru u kojem bismo trebali nastaviti u dubinu našeg bića želeći ga dodirnuti. Ovakvo "neodređeno" znanje, odnosno naznake o postojanju, posjedujemo i o našoj podsvijesti. Ukoliko promatramo sadržaje naše svijesti postaje nam jasno da među njima postoje i oni niže razine svjesnosti, i oni još niže i još niže, pa tako stižemo sve do onih o kojima ne posjedujemo svijest ali postoje u nama. Na jednak način dolazimo i do još nekih pojmova, kao npr. Bog, materia prima. Niti o jednom od njih ne posjedujemo direktno, sasvim sigurno, znanje već samo naznake znanja.

Ja se postavlja kao uvjet koji omogućuje događanje činova spoznavanja i htijenja. Objekt spoznaje i htijenja ne može postojati ukoliko ne postoji onaj tko je naslovnik spoznaje i htijenja.

Postoje i autori koji se ne slažu s time da je čisti Ja izvor spoznaje i htijenja. Tako materijalisti kažu kako je uz čisti Ja pravi uzrok tih čina naš mozak. To stajalište brane činjenicom da u slučaju kada nastupi kakvo oštećenje mozga nestaje i čovjekova sposobnost da vrši spomenute čine. Na ovaj način oni zapravo ukidaju čisti Ja. No mi se pitamo kako to da ukoliko je tijelo ono koje posjeduje sposobnosti spoznaje i htijenja isto to tijelo samo sebe doživljava kao kvazi-objekt. Prije izneseno stajalište, utemeljeno na znanstvenom znanju, neodrživo je jer se protivi svemu što smo dosad spoznali o svom Ja fenomenološkom metodom. Njegovi zagovornici zaboravljaju da je i sama znanost izgrađena na eksperimentima čiji smisao leži upravo u tome da oponašaju svakodnevne prilike. Upravo taj put svakodnevnog iskustva slijedi i naša fenomenološka metoda.

2. Čovjek kao osoba

Razumjeti čovjeka kao osobu vrlo je težak zadatak koji pretpostavlja prodiranje u središnju tajnu ljudskog bića. Prvo ćemo pogledati što nam po tom pitanju u nasljeđe ostavljaju tradicionalna i moderna filozofija.

2.1. Tradicionalna filozofija čovjeka kao osobe

⁴ Op.a. Radi se o činovima spoznavanja i slobodnog htijenja.

2.1.1. Čovjek kao individua

Klasična definicija osobe kaže da je osoba individua koja posjeduje duhovnu narav.⁵ Dio definicije koji kaže da je osoba individua u biti kaže da je ona u sebi nepodijeljena a od svega ostalog odijeljena. Nadalje, sva su bića supstancije samo im se princip individualizacije razlikuje. Čisti duhovi ili bestjelesna bića individualizirana su kroz svoju bit ili formu kroz koju zahvaćaju u bitak. Razlika između dva anđela ne odgovara razlici između dva čovjeka već prije razlici između čovjeka i životinje. Radi se o inteligibilnoj⁶ razlici. Svaki je anđeo zapravo vrsta za sebe i posjeduje vlastitu, od drugih anđela različitu bit. S druge strane, kod materijalnih bića, princip individualizacije nije forma, koja je zapravo ista kod svakog pripadnika dotične vrste, već je to odnos forme prema materiji. Tako npr. dva hrasta posjeduju formu koja je zajednička svim hrastovima ali se razlikuju po svim ostalim obilježjima. Ova razlika nije inteligibilna već je dohvatljiva samo preko osjetila. Budući da čovjek predstavlja sastavinu forme i materije na neki mu način pripadaju oba prije spomenuta principa individualizacije. U mjeri u kojoj je materijalno biće on se od drugih bića razlikuje kroz odnos forma prema materiji, a u mjeri u kojoj je duhovno biće razlikuje se na osnovu nekog drugog principa koji se temelji na formi, jer sasvim je jasno da dušu jednog čovjeka ne možemo jednostavno zamijeniti drugom. Jedino bića kojima je forma potpuno uronjena u materiju, kao princip upojedinjenja imaju samo odnos forme prema materiji. Naravno, mi ćemo se u ovom razmatranju zadržati na čovjeku. Uzmimo da se dvoje ljudi u trenutku rođenja razlikuju samo po odnosu forme prema materiji. Živeći to dvoje ljudi stiče brojna iskustva koja u njima ostavljaju neizbrisiv trag. Ona što se dogodilo u prošlosti za čovjeka ima velik značaj i ta ga iskustva mijenjaju u akcidentalnom smislu. Tako možemo zaključiti da je čovjek zbog svoje sastavljenosti individualiziran prvenstveno na osnovu odnosa forme prema materiji, a sekundarno na osnovu vlastite prošlosti.

2.1.1. Čovjek kao posjednik duhovne naravi

⁵ Autor donosi ovakvu definiciju "Individual possessing a spiritual nature". [DONCEEL, J.F. *Philosophical anthropology* (New York, Sheed and Ward 1967.)446.] Ova se definicija donekle razlikuje od Boetijeve koja kaže da je čovjek individualna supstancija razumne naravi.

⁶ Nadosjetilnoj, pomišljenoj, dohvatljivoj samo razumu. [Inteligibilno. u: [ur.] FILIPOVIĆ, Vladimir. *Filozofijski rječnik* (Zagreb, Matica Hrvatska 1965.)182.].

Pod pojmom duhovne naravi mislimo na nematerijalnu narav, bilo da je ona potpuno nematerijalna tj. da je čak i ekstrinzično neovisna o materiji ili nepotpuno materijalna tj. s određenom ekstrinzičnom ovisnošću o materiji. U prvom slučaju govorimo o čistom duhu, a u drugom o duhu u materiji.

Duh postoji sam u sebi, zbog sebe i po sebi. Po svojoj naravi on je predodređen da živi vječno jer ga se može uništiti samo anihilacijom.⁷ On je otvoren cjelokupnoj stvarnosti, prema beskonačnom, posjeduje bezgranični horizont, što se očituje u njegovoj sposobnosti za spoznaju i slobodnu volju. Čovjekova spoznaja otvorena je za spoznavanje cjelokupne stvarnosti. Ta njegova usmjerenost prema cjelokupnosti očituje se u tome da čim spozna neko ograničeno biće okreće se prema beskonačnom koje ga jedino u potpunosti može zadovoljiti. Na sličan način i njegova volja teži prema beskonačnom jer joj niti jedno ograničeno dobro ne može ponuditi zadovoljenje. Obje ove čovjekove sposobnosti osjećaju snažno privlačenje ograničenih bića ali ih njihova priroda vuče prema Bogu. Ta čovjekova sposobnost da sam sebe transcendirira u istovremenom dohvaćanju konačnog i pružanju prema neograničenom, u ljubavi prema beskonačnom koja se krije u svakoj ljubavi prema konačnom; najposebnija je karakteristika njegova duha. Zbog nje ga još možemo definirati i kao: utjelovljenu ljubav prema beskonačnosti.⁸

Pod ovim vidom čovjek dijeli svoje mjesto s Duhom. Čovjek dakle promatra svijet pod vidom beskonačnosti. Tvrdnja da su stvari onakve kakve se očituju duhu može se na prvi pogled činiti nemogućom jer se tijekom spoznavanja u našu predodžbu o njima uljeva jedan subjektivni moment. Ova subjektivost vrijedi za svako čovjekovo znanje koje, da bi bilo stečeno, pretpostavlja djelovanje osjetila, ali ne i za čisto intelektualno znanje u sebi. Poricanje tvrdnje da čovjek promatra svijet pod vidikom apsolutnog zapravo je nemoguće jer svatko već samim izricanjem te tvrdnje upravo tu tvrdnju čini ne apsolutno vrijedećom. Taj sud zapravo nije zahtjev za apsolutnošću već je jedan relativan zahtjev. Zbog svoje relativnosti takav iskaz zapravo ni ne može zanijekati apsolutnu usmjerenost ljudskog duha. Iz toga slijedi i da je ono što je istinito za duh istinito i u sebi.

Duh je po svojoj bit samosvjestan, a svjesnost čini jezgru bića. Svako je biće samosvijesno u skladu s vlastitim položajem na ljestvici bitka. U skladu s tim Božja je samosvijest apsolutna,

⁷ Op.a. Vraćanjem u ništavilo, jer je Bog stvorivši dušu jasno izrazio svoju namjeru da ju održi u postojanju.

⁸ Embodied loving affirmation of the infinite.

a čovjekova ništa drugo nego unija materije i forme. Kažemo da je samosvijest ozbiljenje tog jedinstva. Zbog toga: ona je sastavljena, kao i njezini objekti, ona je sastavljeno biće koje svoju sastavljenost spoznaje na sastavljeni način. Ljudska svijest tako sadrži dva međusobno sučeljena pojma: ja-subjekt i ja-objekt. Ja-subjekt je forma kao takva i stoji nasuprot ja-objektu koji je materijalni element, i tako čine jedno biće.

Duh je po svojoj biti aktivni samoidentitet. U čovjeku ovaj izričaj poprima formu aktivnog samopotvrđivanja u smislu: ja sam Ja.⁹ Na ovoj se temeljnoj sigurnosti temelji svaka sigurnost. Ovaj Ja o kojem upravo govorimo zapravo je čisti Ja do kojeg smo pokušali doći fenomenološkim postupkom, a koji se može izjednačiti s dušom. To se ja ne može poistovjetiti s osobom već pretpostavlja ono što me čini osobom, i što je izvor moje spoznaje i volje. Ja na kojeg Ja mislim jest moj materijalni, socijalni i osobni ego, moje tijelo i moja duša, cjelokupnost mojih kvazi objekata. Ja koji misli je moj čist Ja, čisti ego, subjekt kao takav. Čisti Ja nije potpun ukoliko je sam za sebe jer je *id quo*, a ne *id quod*, on predstavlja ono kroz što ja jesam tijelo, ljudsko biće, osoba. Točnije, Ja nisam niti tijelo niti ljudsko biće niti osoba, već Ja kroz tijelo, kao ljudsko biće, postojim u svijetu uz druge Ja.

2.2. Moderna filozofija o čovjeku kao osobi

2.2.1. Čovjek u svijetu

Nitko nikada nije njekao činjenicu da čovjek živi u svijetu- ona je sama po sebi jasna. No, takav opći konenzus ne postoji po pitanju da li je čovjek samo tako u svijetu ili je on čovjek-u-svijetu. S jedne strane imamo filozofe koji su slijedeći Platona i oblikujući zapadnu misao, utječući tako i na kršćansku, tijelo doživljavali kao suprotstavljeno duhu, kao nešto što duh sprečava da odmah dođe u dodir s bogom. S druge se pak strane, posebice u novije vrijeme, javlja otpor stavu po kojem se čovjek jednostavno nalazi u svijetu. Ti mislioci smatraju da je čovjek-u svijetu i da se bez njega ne može ostvariti. Svijet za njih nije samo cjelokupnost onog što se može dohvatiti osjetilima već ga kao i Husserl smatraju horizontom svih horizonta.

⁹ Op.a. Radi se zapravo o preformuliranom načelu identiteta: sve što jest, jest; ili svako je biće to što jest.

Čovjeku je vrlo dobro poznat pojam prostornog horizonta jer mi nikada predmet ne promatramo istrgnut iz svijeta već se on uvijek negdje nalazi, okružen je nečim, nalazi se npr. u Hrvatskoj...itd. Uz to poznat nam je i vremenski horizont, usmjeren na budućnost ili prošlost, dok npr. sjedimo u učionici očekujemo: zvuk zvona, povratak kući, izlazak na večer...itd. Uz ova dva postoje još i mnogi drugi horizonti: tehnički, kulturi, socijalni... koji nas okružuju. Onaj koji ih sve objedinjuje nazivamo svijet. Svijet je ono u čemu nam je dana sveukupnost našeg iskustva. Kad kažemo da je čovjek u svijetu ne mislimo samo na to da je materijalno biće koje živi na planetu Zemlji već mislimo i na to da on ne može niti postojati niti se ostvariti izvan složene mreže odnosa koju nazivamo svijet.

2.2.2. Čovjek kao utjelovljeno biće

Kada tijelo promatramo zdravim razumom i pokušavamo ga razumski objasniti a ne jednostavno ga iskusiti, upadnemo u mrežu kartezijanskog dualizma. Na taj način uvijek ćemo doći do zaključka da čovjek *posjeduje* tijelo. Gabriel Marcel pak smatra da je pogrešno reći da čovjek posjeduje tijelo jer sve što posjeduje posjeduje upravo zbog tijela. Tijelo je uvjet svakog posjedovanja pa zato ne možemo reći da ga posjedujemo. Pogrešno je reći i: ja sam moje tijelo, ukoliko na taj način ne želimo reducirati čovjeka samo na tijelo. Ono nije ni oruđe duše jer između njih postoji jedna posebna vrsta zajedništva. Duša tako neprekidno oživljuje tijelo održavajući ga tako u egzistenciji, a tijelo omogućava duši da preko njega bude prisutna u ovom svijetu. Ja u mom tijelu ne postoji na jednak način kao što ja postojim u ovoj učionici, ono je u neprekidnoj interakciji s tijelom, neprekidno oživljuje svaki njegov dijelčić. Kako bi što bolje razumjeli ovu dinamiku možemo se poslužiti primjerom žarulje koja isijava svjetlo. Takva *svijetleća* žarulja ne može postojati bez svjetla, a niti svjetlost može postojati bez žarulje. Naravno pod ovim ne mislimo da je tijelo nekakav epifenomen, jer ono je mnogo više od toga. Doduše, možemo ga doživljavati kao nešto što se može izmjeriti, izvagati, secirati tj. kao objekt, kao tijelo, ali isto ga tako možemo doživljavati kao Tijelo, moje tijelo, koje živim, iskusujem. To tijelo koje živim, iskusujem, objašnjava moju "činjeničnost"¹⁰ i ograničenost perspektivom¹¹. Čovjekova "činjeničnost" očituje se u tome da se on, zbog svog tijela, uvijek nalazi u određenoj situaciji: određenog je spola, pripada određenom narodu, nalazi se na određenom mjestu u određeno vrijeme itd. Zbog tijela čovjek je i na određeni način ograničen perspektivom tj. ne može istovremeno biti okrenut na sjever i na jug, ne može

¹⁰ Facticity

¹¹ Perspectivism

istovremeno stajati na obje strane rijeke itd. Upravo ta brojna ograničenja čine moju činjeničnost i nameću mi određenu perspektivu postavljajući pri tome granice unutar kojih se moja sloboda može kretati. Na ta ograničenja mi ne možemo utjecati u smislu njihova mijenjanja, ali o nama ovisi kako ćemo se s njima nositi. Mi smo u tom smislu tvorci planova, vlastiti projekti.

U čovjeku tako postoji dijalektička napetost između njegove sadašnje situacije i projekta, plana kojim ju već nadilazi, kojim nadilazi svoju "činjeničnost" i na taj način čovjek postaje kombinacijom vlastite "činjeničnosti" i transcendencije. Transcendencijom on kroz svoje znanje i rad daje značenje stvarnosti.

Tijelo nije nešto jednostavno potpuno drugačije od duše već je ono vanjska manifestacija duše. Kroz svoje tijelo čovjek je otvoren svijetu, no u toj otvorenosti kriju se mnoge opasnosti. Naše će nas tijelo prije ili poslije izdati- toga moramo biti svjesni jer smo već i sa samom svješću o vlastitoj ograničenosti nadišli sve granice.

Kroz naše smo tijelo otvoreni i prema drugim ljudima. Čovjek u istinu jest tijelo, ali je i puno više od njega, i upravo kroz njega on može postići vlastito samoostvarenje.

2.3. Paradoksi ljudske osobe

Prvi paradoks proizlazi iz čovjekove sastavljenosti od duše i tijela. Duh i tijelo predstavljaju dvije potpuno različite stvarnosti koje su na jedinstven način povezane u cjelinu koju zovemo čovjek. Preko tijela duh ulazi u prostor i vrijeme i postaje ovisan o stvarima koje na njega, kao nevezanog za tijelo, ne bi imale nikakav utjecaj (zrak, hrana, voda).

Čovjek je biće istovremene otvorenosti i zatvorenosti. Kada kažemo da je zatvoren mislimo na njegovu subzistentnost, na činjenicu da postoji u sebi i za sebe. Osoba predstavlja mali za sebe izoliran svijet u koji ne može prodrijeti niti jedno stvoreno biće. Svaki je čovjek zapravo jedna nerazotkriva tajna. S druge pak strane on je otvoreno biće. Otvoren je vertikalno- prema Bogu koji ga neprestano održava u bitku, a horizontalno prema drugoj osobi.

Osoba postoji, a opet, tek treba biti ostvarena. Ostvarenje o kojem govorimo nije ono fizičko ili biološko koje je uglavnom ograničeno i određeno okolišem i okolnostima pod kojim se jedinka razvija već govorimo slobodnom moralnom razvoju u kojem pojedinac donosi

slobodne odluke određujući tako sam sebe. Govorimo o slobodnom djelovanju koje čak i Bog poštuje ne prisiljavajući čovjeka da privati ponudu za spasenje koju mu on pruža iz onostranosti. U ovom se smislu čovjek mora samoostvariti kao biće kojem bit nije dana već zadana.

Zaključak

Kako bi došli u dodir sa čistim Ja, sa onim najdubljim u nama, sa točkom u kojoj se osjećamo potpuno izručeni sami sebi moramo zaranjati sve dublje i uvijek dublje u svoju nutrinu. Na tom putu susrećemo se prvo s objektima, u ovom kontekstu sa svime onim što može biti predmetom naše spoznaje i odjeljeno je od nas. Zatim ćemo doći u dodir sa kvazi- objektima, stvarnostima koje nas dovode mnogo bliže onom Ja za kojim tragamo. I kada konačno dodirnemo čino ve spoznaje i htijenja doći ćemo najbliže, što je to moguće, našem čistom Ja. Primordijalni je Ja zapravo spoznajni i voljni dio nas. Sasvim nam je jasno da nam konvencionalne prirodnoznanstvene metode traganja za odgovorima u našoj potrazi nisu od nikakve pomoći. Zbog toga smo i posegnuli za metodom fenomenološke redukcije, no ni ona nas nije dovela tamo gdje smo se nadali završiti svoju potragu, već smo morali zastati na točki iza koje ne možemo dalje- točki u kojoj na indirektan način postajemo svijesni vlastitog autorstva vlastite spoznaje i htijenja. Čisti je Ja dakle nemoguće spoznati kao subjekt. Čovjek nema izravnu samosvijest, poput Boga, već sam sebe uvijek spoznaje na neizravan način. Svijest o njemu samom uvijek mu je su-dana u svakoj spoznaji i svakom činu njegove volje. Čovjekovo znanje o njemu samom uvijek je netematsko. Iako on sve svoje čine doživljava baš kao svoje njihov mu izvor uvijek ostaje nepoznat.

Govor o čovjeku kao osobi zamislili smo kao uvid u ono što su nam u nasljeđe ostavile klasična i moderna filozofija.

Klasična filozofija čovjeka definira kao individuu koja posjeduje duhovnu narav. Svoju posebnost u odnosu na druge ljude čovjek, kao biće sastavljeno od forme i materije, s jedne strane duguje odnosu forme prema materiji, a s druge iskustvima iz vlastite prošlosti. Kao posjednik duhovne naravi on je preko duše predodređen za vječni život, otvoren je cjelokupnoj stvarnosti, djeli mjesto s Bogom, samosvijestan je , i on je aktivni samoidentitet.

Moderni filozofi težište svog govora o čovjeku postavili su na druga pitanja. Oko čovjekova odnosa prema svijetu podjelili su se u dva strujanja. Jedni smatraju da je čovjekova vezanost za svijet, preko tijela, nešto loše. Drugi pak smatraju da je čovjek-u-svijetu, da je na njega upućen, da izvan njega ne može postojati niti ostvariti vlastitu bit. Njegovo tijelo, kojim urasta u svijet, zapravo je manifestacija duše. Tijelo dušu drži u svijetu, a duša tijelo održava na životu i omogućuje mu sposobnosti koje spadaju na njegovu narav. Da zaključimo: čovjek kao Ja, kroz svoje tijelo, postoji u svijetu u kojem se može samoostvariti jedino uz druge Ja koji na jednak način kroz svoje tijelo postoje u svijetu.

Uvod.....	1
1. U potrazi za subjektom.....	1
1.1. Fenomenološka metoda.....	1
1.2. Može li se subjekt uopće spoznati kao subjekt?	3
1.3. Potraga za čistim subjektom.....	4
1.4. Ja, kao potvrđujuć i voljan, jesam čisti subjekt.....	5
1.5. Par prigovora.....	6
1.6. Kako spoznajemo čisti Ja.....	6
2. Čovjek kao osoba.....	8
2.1. Tradicionalna filozofija čovjeka kao osobe.....	8
2.1.1. Čovjek kao individua.....	8
2.1.2. Čovjek kao posjednik duhovne naravi.....	9
2.2. Moderna filozofija o čovjeku kao osobi.....	10
2.2.1. Čovjek u svijetu.....	10
2.2.2. Čovjek kao utjelovljeno biće.....	11
2.3. Paradoksi ljudske osobe.....	12
Zaključak.....	14
Literatura.....	16

LITERATURA

DONCEEL, J.F.. *Philosophical anthropology* (New York, Sheed and Ward 1967.).

Filozofijski rječnik.[ur.] FILIPOVIĆ, Vladimir(Zagreb, Matica Hrvatska 1965.).

GRLIĆ, Danko.*Leksikon filozofa*(Zagreb, Naprijed 1982.).